

Het Conservatoren Stipendium

Reddingsboei en buitenkans ineen

BOEKMAN

Anouk Wittendorp

Het Conservatoren Stipendium

Reddingsboei en buitenkans ineen

Als gevolg van vernieuwde museumdefinities, de opkomst van educatieve afdelingen en overheidsbezuinigingen raakte de kerntaak van de museumconservator – onderzoek – geleidelijk ondergesneeuwd. Het Prins Bernhard Cultuurfonds helpt zittende en aanstormende conservatoren met een stipendium. Wat zijn hun ervaringen?

Knowledge is power' (Bacon 1597) zou weleens de lijfspreuk kunnen zijn van veel museumconservatoren. De conservator is in de kern namelijk verantwoordelijk voor het uitvoeren en onderhouden van de intellectuele zorg voor de objecten binnen de museumcollectie. En niet zonder reden. De voorwerpen die wij als museumbezoeker bewonderen zijn vrijwel betekenisloos zonder het werk van de conservator. Zouden we weten waar Van Goghs inspiratie vandaan kwam zonder onderzoek naar zijn brieven? Hoe hadden we kunnen weten op welke manier Sits-stoffen¹ en de bijbehorende techniek in Nederland terecht zijn gekomen? Antwoorden op dergelijke vragen zijn van belang om het werk beter te begrijpen en om de historie van het werk te kunnen vastleggen met het oog op de toekomst. Kennis van de wereld vergroot je volgens Quiccheberg (1565) vooral door onderzoek. Objecten kunnen vergaan, maar kennis hoeft dat niet.

Ondersteuningsmiddel

Deze kerntaak van museumconservatoren komt echter in het gedrang door geld- en tijdgebrek. Tegelijkertijd staat er een nieuwe generatie junior conservatoren en kunsthistorici te popelen om met de museale collecties van Nederland aan de slag te gaan. Maar voor hen zijn er, eveneens wegens een gebrek aan financiële middelen, nauwelijks junior posities beschikbaar. En voor de posities die er wel zijn, wordt minimaal een aantal jaren werkervaring verwacht. Om een uitweg uit deze impasse te bieden heeft het Prins Bernhard Cultuurfonds (PBC) sinds 2013 een ondersteuningsmiddel ontwikkeld speciaal voor conservatoren van kunstmusea om wetenschappelijk onderzoek door conservatoren te stimuleren en tegelijkertijd de volgende generatie op te leiden. Hoe zit dit ondersteuningsmiddel in elkaar en welke implicaties heeft dit in de praktijk?

Museumdefinities

De kerntaak van de conservatoren is als gevolg van drie grote veranderingen in de museale sector de afgelopen decennia gewijzigd. Allereerst is daar de verandering in de museumdefinitie van de International Council Of Museums (ICOM). Vrijwel alle grote musea ter wereld zijn lid van deze branchevereniging en

de museumdefinitie wordt in veel landen gebruikt als basis voor subsidieregelingen (Huuft 2022). Om lid te worden dient een museum aan bepaalde eisen te voldoen, waaronder de museumdefinitie. Deze werd in 1946, tijdens het ontstaansjaar van de ICOM, voor het eerst gedefinieerd en richtte zich met name op welke fysieke plekken zich een museum zouden mogen noemen. De herziene definitie van 1974 ging vooral over het doel van een museum. Intern was dat het verzamelen, behouden, onderzoeken en voor de toekomst conserveren van objecten. Extern lag de focus allereerst op het bestuderen van de objecten en vervolgens op het overbrengen van de kennis op het publiek en het bewerkstelligen van een plezierig bezoek.

In 2007 werd een nieuwe definitie vastgesteld, waarbij het fysieke aspect nog meer is losgelaten en waarbij de externe focus een kleine discoursverandering met grote gevolgen heeft ondergaan. Waar eerst het bestuderen en onderzoeken van de objecten vooropstond, is nu het publiek en de educatie daarvan het allerbelangrijkst.

In 2019 trachtte de ICOM een nieuwe museumdefinitie te formuleren. Tijdens het ICOM-congres in Kyoto, waar alle leden (bijna 50.000 uit 138 landen) werden uitgenodigd om te stemmen over de nieuwe definitie, stuitte men op verhitte discussies die uiteindelijk leidden tot uitstel van stemming. Waar liep het spaak tijdens dit congres? Volgens verschillende landen was de voorgestelde definitie te ideologisch van aard. Naast de feitelijke beschrijving van wat een museum is, werd een aantal waarden toegevoegd. 'Musea zijn democratiserende, inclusieve en veelstemmige ruimtes voor kritische dialoog over onderwerpen uit het verleden en toekomst [dat moet] bijdragen aan menselijke waardigheid en sociale rechtvaardigheid, mondiale gelijkheid en wereldwijd welzijn' (Huuft 2022).

In augustus 2022 werd een nieuw definitievoorstel gedaan tijdens het ICOM-congres in Praag. Een ruime meerderheid van 92 procent stemde in met de nieuwste museumdefinitie. De nieuwe definitie heeft een vergelijkbare structuur met de museumdefinitie van 2007. Ook in de 2022-definitie is het fysieke aspect minder belangrijk, behalve een wezenlijke toevoeging dat het museum 'open to the

public, accessible and inclusive' moet zijn (ICOM 2022). Net als in de museumdefinitie van 2007 ligt de focus vooral op de externe aspecten: wat moet een museum doen en met welk doel? We zien in de 2022 museumdefinitie dat het in dienst van de maatschappij moet staan door te onderzoeken, verzamelen, conserveren, interpreteren en presenteren van (im)materieel erfgoed. Het doel hiervan is het bieden van 'varied experiences for education, enjoyment, reflection and knowledge sharing' (Ibid.).

Als we de museumdefinities van 1974, 2007 en 2022 naast elkaar leggen valt een aantal dingen op. Allereerst is binnen de doelstelling van het museum educatie naar voren geschoven in prioriteit. Daarnaast is 'study' van hoogste prioriteit in 1974 verschoven naar de laagste prioriteit in 2022 onder de noemer 'knowledge sharing', dat door het taalkundige principe van de rule of three bijna aanvoelt als een toevoeging achteraf.

Zoals eerder benoemd is het van oudsher de taak van de conservator de objecten binnen het museum te bestuderen, te onderzoeken en zorg te dragen voor het intellectuele onderhoud (Berkel 2005, 145). De conservator is ook degene die zijn opgedane kennis vastlegt voor kunst-historische doeleinden. Je zou het doel 'study' dan ook onder zijn/haar hoede kunnen scharen. Het uitvoeren en uitschrijven van het onderzoek

Uitvoeren en uitschrijven van onderzoek krijgen minder prioriteit

is een tijdrovende en kostbare onderneming. Wanneer dit doel minder prioriteit krijgt, en educatie en 'enjoyment' van het publiek belangrijker worden geacht, heeft dit invloed op het werk en het budget van de conservator.

Educatieve afdelingen

De tweede verandering die de kerntaak van de conservator heeft beïnvloed, is de opkomst van educatieve afdelingen binnen het museum. Het ontwikkelen van educatieve programma's gekoppeld aan de collectie kost geld en neemt dan ook een groot stuk van het museale budget in beslag. In de praktijk kan dit ten koste gaan van het budget voor wetenschappelijk onderzoek. De opkomst van educatieve afdelingen dateert van voor de ICOM-definitie van 1974, maar volgens Konijn richten de museum-discussies zich vanaf de jaren zeventig steeds vaker op hun publieksfunctie en verschuift de aandacht in de jaren negentig naar 'de wijze waarop musea culturele waarde doorgeven' middels hun educatieve programma's (Konijn 2005, 466). Hierdoor ontstaat in steeds meer musea een actieve educatie-afdeling. Een educatieve afdeling heeft de hulp nodig van de conservator bij het maken van de educatieve programma's. Hij is de expert op het gebied van de objecten en zonder deze kennis kan geen link worden gelegd met de tentoonstelling. Volgens Haas hebben conservatoren tegenwoordig drie primaire taken: onderzoek uitvoeren en publiceren, het cureren van de collectie en het maken van tentoonstellingen en publieke educatieve programma's (Haas 2003, 237-242). De laatste taak gebeurt in samenwerking met de educatieve afdeling, waarbij vaak nog voor het bepalen van het inhoudelijke aspect van de tentoonstelling wordt vastgesteld wat de educatieve focus wordt. De conservator heeft volgens Haas nog altijd een centrale rol in de voorbereiding en uitwerking van een tentoonstelling, maar het is, door de komst van educatieve afdelingen, niet meer de zelfstandige, autoritaire rol die het ooit was. Het publiek is zo belangrijk geworden dat de onderzoekstaak er vaak bij in schiet. De inhoud wordt steeds vaker geacht in dienst te staan van de educatieve doelen, in plaats van een educatieplan naar aanleiding van de inhoud van een tentoonstelling.

Overheidsbezuinigingen

Tot slot hadden de bezuinigingen van de overheid tijdens de economische crisis van 2008 tot grofweg 2013 gevolgen voor de kerntaak van de conservator. Die raakten vrijwel alle sectoren, dus ook de wetenschap, kunst en cultuur. Musea moesten door de bezuinigingen van de overheid kritisch naar hun begrotingen kijken en prioriteiten stellen. Het aantal formatieplekken ging omlaag, terwijl de hoeveelheid werk hetzelfde bleef of soms zelfs toenam. De crisis zorgde ook bij het publiek voor het stellen van prioriteiten. De basisbehoeften kregen hogere prioriteit en musea zagen dat mensen minder geld uitgaven aan een cultureel uitje. Blockbuster-tentoonstellingen kwamen op om het publiek weer naar het museum te krijgen. *NRC Handelsblad* stelde in 2016 dat de museale sector is veranderd in een ‘gelikte tentoonstellingsfabriek [die] met blockbuster-tentoonstellingen en mediagenieke acties steeds meer publiek [en geld] binnenhaalt’ (Lent et al. 2016). Volgens dit artikel staat niet langer de collectie voorop, maar de bezoeker die de tentoonstellingen komt bekijken. Deze tentoonstellingen zijn de verantwoordelijkheid van de conservator. Die wordt geacht gemiddeld zo’n vijf tentoonstellingen per jaar te produceren (Moll et al. 2020, 7-11). Dit komt bovenop de onderzoekstaak. In 2019 wees de Nederlandse Museumvereniging de stijgende werkdruk [door uitbreiding van taken] bij conservatoren aan als reden voor het onder druk komen te staan van de collectietaak (Leguit et al. 2019, 4).

Niet langer de collectie staat voorop, maar de bezoeker

Een oplossing

De hiervoor geschetste veranderingen hebben belangrijke consequenties voor de taken van de conservator. Daarbij is vooral de kerntaak, het uitvoeren van onderzoek omwille van de intellectuele zorg van de museale objecten, in het gedrang gekomen. Het PBC heeft hier een oplossing voor bedacht. In 2012 kwam de adviescommissie Beeldende Kunst van het fonds bij elkaar om te praten over de steun van wetenschappelijk museaal onderzoek. De commissie zag bovenal het gevolg van overheidsbezuinigingen op cultuur en de dreiging van het verdwijnen van conservatorenplekken en daarmee van kennis van onschatbare waarde. Al snel daarna werd het Conservatoren Stipendium in het leven geroepen en konden de eerste stipendia in september 2013 worden toegekend. Ieder jaar kunnen vier musea een toekenning ontvangen voor het onderzoek van conservatoren. Het geld dat zij krijgen is bedoeld om een junior conservator voor een half jaar in dienst te nemen. Die kan de dagelijkse taken van de zittende conservator overnemen, waardoor die wordt vrijgespeeld om onderzoek te doen. De junior conservator kan op die manier werkervaring opdoen, zodat deze regeling aan twee kanten snijdt. Sinds het ontstaan zijn er 31 stipendia toegekend, verdeeld over 22 musea. Van deze stipendia zijn er tot nog toe 21 succesvol afgerond met een tentoonstelling of publicatie als eindresultaat².

Onder conservatoren

Een van de conservatoren die gebruik heeft kunnen maken van dit ondersteuningsmiddel is Fleur Roos Rosa De Carvalho, papierconservator bij het Van Gogh Museum. Het museum kreeg in 2015 een Conservatoren Stipendium toegekend. De Carvalho had al een aantal jaren de wens om onderzoek te doen naar de rol van prentkunst, een deelcollectie van het museum, in de cultuur en samenleving van het Franse *fin de siècle*. De Carvalho droeg de dagelijkse taken over aan een junior conservator en richtte zich een half jaar lang uitsluitend op haar onderzoek. ‘Ik kon me eindelijk volledig focussen op mijn onderzoek en mijn werkzaamheden bij het museum even loslaten. [...] Als je wilt dat conservatoren bijdragen aan het wetenschappelijke veld, dan is dit daar een perfecte ↓

Fleur Roos Rosa
De Carvalho,
Van Gogh Museum,
Amsterdam, 2018.
Fotografie: Tomek
Dersu Aaron

oplossing voor'. Een tentoonstelling in het prentenkabinet van het museum en een publicatie die internationale weerklank heeft gevonden waren het klinkende resultaat. 'Ik ben als conservator echt gaan meetellen in het werkveld. Men vraagt nu om mijn expertise en mijn bijdrage'. De Carvalho kijkt terug op een zeer prettige en productieve periode waarin onderzoek voorop stond, maar erkent ook dat de dagelijkse werkzaamheden bij een dergelijk groot museum best veel verantwoordelijkheid waren voor de junior conservator.

De betreffende junior conservator, Robin Lelijveld, gaf aan dat het voor haar een leerzame en unieke ervaring was, maar dat ze de periode ook als stressvol heeft ervaren. Haar dringende verzoek voor de toekomst is begeleiding en samenwerking. 'Het is geweldig dat pas afgestudeerde conservatoren een werkervaring wordt aangeboden, maar de overgang van theorie naar praktijk vereist enige mate van ondersteuning, zeker wanneer het zo'n groot museum betreft'. Inmiddels heeft zij de cultuursector verlaten: 'Ik wilde de competitie niet aangaan met andere junior conservatoren'. Schaarste op de arbeidsmarkt werkt volgens

Lelijveld deze competitie in de hand. 'Dat kon soms best een beetje grimmig worden, want we willen allemaal graag die ene positie.'

Maartje Brattinga, voormalig junior conservator bij het Glasmuseum Leerdam, dat in 2014 een Conservatoren Stipendium toegewezen kreeg, had een positievere ervaring. Haar samenwerking met glasconservator H el ene Besançon verliep heel prettig. 'Hoewel ik veel taken overnam, was er ook zeker sprake van een samenwerking. Het is een klein museum dus iedereen is heel erg hands-on.' Toen het half jaar erop zat, mocht Brattinga van het museum blijven. In 2020 kon zij de overstap maken naar glasconservering bij het Rijksmuseum Amsterdam. 'Ik kon dankzij deze werkervaring echt ontdekken waar mijn sterke kanten liggen en heb me mogen ontwikkelen op het gebied van glasconservering. Dit heeft uiteindelijk geresulteerd in een prachtige nieuwe uitdaging bij het Rijksmuseum en hun glascollectie. Dat was me zonder het Conservatoren Stipendium niet gelukt.'

Brattinga is niet de enige voormalig junior conservator die dankzij het Conservatoren Stipendium kon doorstromen naar een functie↓

Links: Glas-
collectie
Nationaal
Glasmuseum,
Leerdam.
© Nationaal
Glasmuseum

Rechts:Glas-
collectie
Rijksmuseum,
Amsterdam.
Fotografie:
Anouk Wittendorp

Onder: Sits-
collectie
Fries Museum,
Leeuwarden.
Fotografie:
Anouk Wittendorp

als conservator. Monique Rakhorst begon als junior conservator bij het Bonnefanten Museum Maastricht en werkt inmiddels als conservator oude kunst & geschiedenis bij het Stedelijk Museum Breda. 'Ik heb ontzettend veel geleerd en zou in de toekomst zelf graag een keer een stipendium aanvragen nu ik in deze positie zit. Ik zou dan eigenlijk meer een samenwerking willen aangaan met de junior conservator, die hopelijk een ander perspectief heeft op de collectie'. Een dergelijke samenwerking is precies wat textielconservator Gieneke Arnolli heeft gedaan in 2014. Dankzij het Conservatoren Stipendium kon zij eindelijk de Sits-stoffencollectie van het Fries Museum ontsluiten. 'Deze collectie lag al jaren in het depot te wachten. Ik kon hier nu eindelijk tijd voor vrijmaken. Samen met een junior conservator, die naast dagelijkse taken ook input en een nieuw perspectief kon bieden op dit onderwerp,

hebben we een mooie tentoonstelling en publicatie kunnen maken. Deze tentoonstelling is uiteindelijk ook in het Textile Museum London tentoongesteld. Een heel fijne samenwerking en afsluiting voor mijn pensioen.'

De evaluatie

Het sentiment dat deze conservatoren delen, werd in het evaluerend beleidsonderzoek bij het PBC in 2021 bevestigd. Het is belangrijk voor junior conservatoren om begeleid te worden, zeker bij grotere musea. Daarnaast is ook de samenwerking tussen de zittende conservator en de junior conservator van enorme meerwaarde om kennis over te dragen en van elkaar te leren. Waar een zittend conservator jarenlange praktijkervaring heeft, zijn het vaak junior conservatoren die dankzij de meest recente kennis, opgedaan in hun opleiding, een nieuw perspectief kunnen bieden. Leren van elkaar en samen leren van de kunst is een wens van vrijwel alle betrokkenen die geïnterviewd zijn voor het beleidsonderzoek.

Samenwerking tussen de zittende conservator en de junior conservator is van enorme meerwaarde

Daarnaast kwam in het onderzoek ook de relatie tussen cultuurspreiding en de criteria waaraan een aanvraag moet voldoen duidelijk naar voren. Het PBC heeft cultuurspreiding binnen Nederland hoog in het vaandel staan. Niet voor niets is er, naast het hoofdkantoor in Amsterdam en een kantoor in het Caribisch gebied, in alle twaalf de provincies een afdeling van het fonds te vinden. Deze provinciale afdelingen houden de vinger aan de pols bij lokale instellingen en dragen zorg voor het ondersteunen van cultuur.

In eerste instantie is het opvallend dat 71 procent van de Conservatoren Stipendia aan musea in de Randstad zijn toegekend. Met de cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) ernaast, is dit echter logisch: 42 procent van alle musea bevindt zich in dit gebied. Bovendien betreft het vooral grotere musea, waar meer tijd en menskracht is om dergelijke aanvragen te kunnen realiseren. Er is tot op heden geen toekenning gegeven aan musea in Drenthe, Flevoland, Noord-Brabant, Overijssel of Zeeland. Het PBC heeft een reactief beleid, waarbij de aanvragers naar het fonds toe komen en het fonds vervolgens samen met de adviescommissie inhoudelijk naar de aanvraag kijkt. Bij een afwijzing volgt altijd feedback om het museum in de toekomst verder te helpen. Het PBC gaat echter niet zelf naar aanvragers toe. Musea uit Zeeland en Noord-Brabant hebben wel aanvragen voor dit specifieke ondersteuningsmiddel gedaan, maar die zijn toentertijd op grond van een te summiere onderbouwing afgewezen. De adviescommissie stelt ten alle tijden kwaliteit boven kwantiteit. Het budget laat ruimte voor vier stipendia per jaar, maar in 2016, 2019 en 2020 zijn er minder dan vier stipendia toegekend.

Marjan Ruiter, directeur Zeeuws Museum, gaf aan de afwijzing te begrijpen maar daar wel een aantal kritische kanttekeningen bij te willen plaatsen. 'Toen wij in 2017 een aanvraag deden hebben we daar zoveel tijd als mogelijk in gestoken, maar je moet niet vergeten dat wij een klein museum zijn met weinig fte. Wij hebben niet op dagelijkse basis capaciteit in huis voor onderzoek en proberen altijd kennis van buiten naar binnen te halen.' Het Cultuurfonds stelt als criterium dat het onderzoek in de aanvraag ↓

‘bijzonder’ van aard moet zijn. ‘Maar voor ons is de ontsluiting van onze collectie al heel bijzonder,’ vertelt Ruiters, ‘we weten niet eens wat we allemaal precies in huis hebben. Daar is onderzoek voor nodig. We hadden het Conservatoren Stipendium daar goed voor kunnen gebruiken, maar zo is het stipendium niet ingericht.’

Daarnaast is er bij sommige musea onduidelijkheid of zij wel in aanmerking komen, omdat het museum niet per definitie onder ‘kunstmuseum’ zou worden geschaard. Dit is ook een vereiste binnen de criteria van het Conservatoren Stipendium. Ruiters: ‘wij hebben een encyclopedische collectie. Er zitten zeker kunst- en kunstnijverheidsobjecten in, maar ook objecten die meer geschiedkundig van aard zijn. Wij zijn dus niet in de kern een kunstmuseum, maar een museum met een kunstcollectie’. Ook Gieneke Arnolli van het Fries Museum was onzeker of haar aanvraag zou worden gehonoreerd. ‘Het Fries Museum heeft een heel diverse collectie, waarvan de Sits-collectie een kunstnijverheidscollectie is. Ik heb getracht dit goed te onderbouwen in mijn aanvraag en was blij dat het Cultuurfonds hier ook zo over dacht.’

Onderzoek is een lang en kostbaar proces, maar niet zo kostbaar als het verliezen van essentiële kennis

Hans van Straten, adviseur Beeldende Kunst bij het PBC, heeft de aanbevelingen van het beleidsonderzoek ter harte genomen. ‘Uit de casestudies kwamen drempels naar voren die wij niet hadden gezien. We hebben drie criteria aangepast om zo deze onbedoelde drempels te verlagen,’ vertelt Van Straten. ‘Een museum kan een aanvraag doen voor een Conservatoren Stipendium, wanneer het in het bezit is van een kunstcollectie en daar onderzoek naar wil doen. Bovendien dient het onderzoek van meerwaarde voor het museum én voor de Collectie Nederland te zijn’. Om de samenwerking tussen de junior conservator en de zittend conservator meer in de hand te werken is ook het criterium waar een junior conservator aan moest voldoen aangepast. Voorheen diende een junior conservator een (research) master kunstgeschiedenis én een master museumconservator te hebben afgerond. De eis is nu wat opgerekt. Het museum mag bij een toekenning een junior conservator aannemen die, naast een master museumconservator, in het bezit is van een master kunstgeschiedenis, cultuurwetenschappen of in een vakgebied dat een duidelijke link met het museum heeft. Zo kan de praktijkervaring van een zittend conservator worden aangevuld met een nieuw perspectief van een junior conservator.

De toekomst

In een wereld die in een rap tempo verandert is het logisch dat culturele instituten en hun medewerkers (moeten) meeveranderen. Dit hoeft echter niet ten koste te gaan van de intellectuele zorg voor de objecten. Onderzoek naar objecten en de kennis die daarmee wordt opgedaan, is vooral op de lange termijn van grote waarde. Het is een langzaam en kostbaar proces, maar lang niet zo kostbaar als het verliezen van essentiële kennis. Voor de net afgestudeerde junior conservatoren is het een buitenkans om taken van een zittend conservator te mogen overnemen en het opent, dankzij de opgedane werkervaring, mogelijkheden voor hun carrière. De coronapandemie heeft veel roet in het eten gegooid. Studenten moesten het doen met online lessen, conservatoren konden niet altijd in het museum werken of junior conservatoren opleiden en musea hebben het financieel erg zwaar gehad. Een ondersteuningsmiddel ↓

als het Conservatoren Stipendium kan, terugkijkend op de consequenties van de economische crisis en de overheidsbezuinigingen in het vorige decennium, ook na deze crisis zijn nut bewijzen. De voorbije decennia laten zien dat de museumdefinitie van ICOM meer is toegespitst op publiek. Dit is ook terug te zien in de ICOM-museumdefinitie 2022, waarin ‘education en ‘enjoyment’ hoge prioriteit hebben. Ook is toegevoegd dat het museum ‘accessible and inclusive’ moet zijn voor het publiek. Waar de focus op het publiek groeit, krimpt de kerntaak van de conservator.

Voor particuliere fondsen, zoals het PBC, ligt hier de komende jaren een belangrijke taak. Zij kunnen een aanvulling bieden op het overheidsbeleid door plaatsen te creëren waar een toekomstige generatie conservatoren werkervaring kan opdoen en zo de zittende conservatoren de ruimte krijgen hun kerntaak uit te voeren. Musea moeten zich echter wel bewust zijn dat het initiatief van een aanvraag van hen moet komen. Zij moeten de behoefte aangeven, het onderzoek uitvoeren en junior conservatoren opleiden. Naast de aanpassing door het PBC van de criteria zet het fonds in 2022 extra in op musea die nog niet eerder een aanvraag hebben ingediend. Daarmee ligt de weg voor vooral de kleinere musea in de provincie open. •

Literatuur

- Bacon, F. (1597) *Meditationes sacrae and human philosophy*. 's-Hertogenbosch: Van Haren Publishing (herdr. 1996).
- Berkel, van K. (2005) ‘[Institutionele verzamelingen in de tijd van de wetenschappelijke revolutie \(1600-1750\)](#)’. In: *Kabinetten, galerijen en musea: het verzamelen en presenteren van naturalia en kunst van 1500 tot heden*, 145-168.
- Haas, J. (2003) ‘The changing role of the curator’. In: *Fieldiana: Anthropology*, nr. 36, 237-242.
- Huut, Th. van (2022) ‘[“Ideologische” angel lijkt eruit: musea gaan weer stemmen over eigen definitie](#)’. Op: www.nrc.nl, 16 augustus.
- ICOM (2022) ‘[Museum definition](#)’. Op: icom.museum.
- ICOM (2022) ‘[De museumdefinitie: een fact sheet](#)’. Op: icom.nl.
- Konijn, S. J. (2005) ‘[Presentatie in kunst-musea na de Tweede Wereldoorlog](#)’. In: *Kabinetten, galerijen en musea: het verzamelen en presenteren van naturalia en kunst van 1500 tot heden*, 431-475.
- Leguit, A., M. Moll en I. Noteboom (samenst.) (2019) *Museumcijfers 2018: trends in de museumsector*. Amsterdam: Stichting Museana, Stichting Museumkaart en Museumvereniging.
- Lent, van D. (et al.) (2016) ‘[Dit is hoe musea jou naar binnen lokken](#)’. Op: www.nrc.nl, 7 december.
- Moll, M. (et al.) (samenst.) (2020) *Museumcijfers 2019: trends in de museumsector*. Amsterdam: Stichting Museana, Stichting Museumkaart en Museumvereniging.
- PBC (2013) *Notitie Conservatoren Stipendium*. Amsterdam: Prins Bernhard Cultuurfonds.
- PBC (2020) ‘[Jaarverslag 2014-2020](#)’. Op: www.cultuurfonds.nl.
- Quiccheberg, S. (1565) *The first treatise on museums: Samuel Quiccheberg's Inscriptiones 1565*. Los Angeles: Getty Publications (herdr. 2014).
- Stone, D. (2012) *Policy paradox*. New York: W.W. Norton & Company.

Noten

- 1 Sits is handbeschilderde katoen dat vanaf de 17de eeuw werd ingevoerd uit Voor-Indië (het huidige India). Het werd onder meer in de rok en jak van Friese streekdrachten verwerkt, maar ook in de klederdracht van Marken en in Spakenburg, zie nl.wikipedia.org/wiki/Sits.
- 2 Een aantal onderzoeken heeft vertraging opgelopen door de coronapandemie. In overleg met het PBC is gekozen voor uitstel van oplevering waardoor veel junior conservatoren langer bij het betreffende museum konden blijven werken.

Anouk Wittendorp
is opgeleid tot
cultuurwetenschapper
aan de Universiteit
van Amsterdam en
is gespecialiseerd
in cultuurbeleid en
cultuurmanagement

Colofon

Boekman Extra is een onregelmatig verschijnende digitale uitgave van de Boekmanstichting.

De Boekmanstichting verzamelt en verspreidt kennis en informatie over kunst en cultuur in beleid en praktijk. Het werkterrein omvat het kunst- en cultuurbeleid van de overheden, particuliere financiering van kunst, de sociaal-economische en juridische aspecten van de kunsten en het kunstenaarsberoep, marketing en sponsoring, culturele organisaties en manifestaties, kunst in relatie tot (nieuwe) media, cultuurbehoud, kunst-educatie, amateurkunst en kunstvakonderwijs.

Zie ook www.boekman.nl

Redactie

Jack van der Leden
André Nuchelmans

Productie

André Nuchelmans

Redactieadres

Boekmanstichting,
t.a.v. redactie
Boekman Extra
Herengracht 415,
1017 BP Amsterdam,
telefoon 020 – 624 37 36,
e-mail
redactie@boekman.nl

Kopij volgens de redactie-
aanwijzingen via e-mail

Eindredactie en correctie

Paul Postema, Loft 238
Tekst & Media, Amsterdam

Beeldredactie

André Nuchelmans
Joseph Plateau

Vormgeving

Joseph Plateau, Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Al het mogelijke is gedaan om rechthebbenden van beeld te achterhalen. Indien u meent over auteursrechten te beschikken van beeld in deze *Boekman Extra*, dan kunt u contact opnemen met de Boekmanstichting in Amsterdam.